

GEPAARD OVERWINTERENDE SLECHTVALKEN IN DE LAUWERSMEER

Nico Beemster

Wanneer Slechtvalken buiten het broedgebied overwinteren, doen zij dat doorgaans solitair (Cramp & Simmons 1979). In de periode 1984/85 tot en met 1992/93 overwinterden op het oostelijk deel van de Schildhoek in de Lauwersmeer jaarlijks een ♂ en een ♀ gepaard. Er zijn aanwijzingen dat het in alle winters om dezelfde vogels ging. Op andere plaatsen in de Lauwersmeer werden nooit gepaard overwinterende Slechtvalken vastgesteld. Tijdens de maandelijkse vogeltelling op 15 februari 1993 vond ik het vers-dode ♀. Met haar dood kwam er een einde aan de paarband. In deze publicatie wordt een overzicht gegeven van mijn waarnemingen van dit paar. Ook wordt ingegaan op de vraag onder welke omstandigheden het voordelig zou kunnen zijn gepaard te overwinteren, en waaruit deze voordelen zouden kunnen bestaan.

HOE HET BEGON

De eerste waarneming van gepaarde Slechtvalken deed ik op 14 oktober 1984. Op die dag nam ik op de Schildhoek tegelijkertijd vijf vogels waar, een aantal dat ik hier later nooit meer zag. Op het oostelijk deel van de Schildhoek waren een adult ♂ en een adult ♀ aanwezig, waarvan het ♀ twee andere Slechtvalken verjaagde, elke keer dat ze wilden gaan zitten. Het op deze manier verjagen van andere vogels werd later nooit meer gezien. Vanaf deze datum werd het paar regelmatig waargenomen.

INDIVIDUELE HERKENNING

Slechtvalken zijn in het winterhalfjaar doorgaans weinig actief. Ze zijn meestal te zien op favoriete zitplaatsen, en hun aanwezigheid is eenvoudig vast te stellen. Tijdens 60 vogeltellingen in de maanden oktober tot en met

april, in de periode oktober 1984 - februari 1993, werd het ♀ 59 maal en het ♂ 55 maal gezien.

Het ♂ en ♀ op het oostelijk deel van de Schildhoek werden meestal in elkaars nabijheid waargenomen (onderlinge afstand minimaal 30 centimeter, maar meestal enkele tientallen tot enkele honderden meters), en daarin onderscheidden zij zich van andere Slechtvalken in de Lauwersmeer. Soms werden ook op andere plaatsen rustende vogels in elkaars nabijheid vastgesteld, maar dit gezamenlijk voorkomen had altijd een incidenteel karakter. Al deze waarnemingen kwamen uit de migratieperiode in najaar en voorjaar. Meestal ging het om een adult ♂ en een adult ♀. Dat alleen op het oostelijk deel van de Schildhoek Slechtvalken gepaard voorkwamen is een aanwijzing dat het hier in de verschillende winters om dezelfde vogels ging, maar zeker is dat niet. Daarom ging ik al vrij snel op zoek naar andere mogelijkheden om de vogels individueel te kunnen onderscheiden.

Een eerste mogelijkheid was het aflezen van kleurringen. Op diverse plaatsen in Europa wordt een groot deel van de jonge Slechtvalken van kleurringen voorzien (Lindberg 1985). Op 27 oktober 1984 bleek dat het ♂ van het paar een rode kleurring droeg (foto pagina 57). In dezelfde winter werd deze nog drie maal afgelezen. Op 20 februari 1988 werd het ♂ gefotografeerd; op de dia's was een rode kleurring zichtbaar. Ook in de winter van 1983/84, toen op de Schildhoek geen gepaard overwinterende Slechtvalken voorkwamen, werd een adult ♂ met een rode kleurring afgelezen. Op 27 oktober 1984 werd waargenomen dat het ♀ was geringd, en dat de kleur van de ring mogelijk rood was. Het ♀ dat in februari 1993 dood werd aangetroffen droeg een rode kleurring. Omdat jonge Slechtvalken over het algemeen

per jaar met een bepaalde kleur worden gerind (pers.med. P. Lindberg), kunnen individuele vogels niet met zekerheid aan hun kleur-ring worden herkend.

In 1985 maakte Mennobart van Eerden mij er op attent dat hij op vaste rustplaatsen van Slechtvalken in het zuidelijk deel van het Lauwersmeer ruiveren had gevonden, die gezien de kleur en vorm van de pigmentering waarschijnlijk aan dezelfde vogel toebehoorden. Van Havik en Sperwer was toen al bekend dat individuele vogels aan hun ruiveren kunnen worden herkend (Opdam & Müskens 1976). Door vergelijking van ruiveren van valkeniersvalken over een reeks van jaren konden wij vaststellen dat ook individuele Slechtvalken aan hun ruiveren kunnen worden herkend. Het was echter de vraag of het in het veld mogelijk was om voldoende veren te vinden.

In 1985/86 werden de vaste zitplaatsen van het paar enkele malen bezocht, op zoek naar ruiveren. Vanaf 1986/87 werd dat geïntensiveerd. In de maanden dat ruiveren verwacht konden worden, werden zitplaatsen gemiddeld elke twee weken afgelopen. In de periode 1985/86 tot en met 1992/93 werden van het ♂ en het ♀ respectievelijk 76 en 104 grotere ruiveren gevonden. Van de veren die gewoonlijk in de Lauwersmeer worden geruid (handpennen 1-2 en 7-10, armpennen 1-4 en 8-11, staartpennen 1-6) kon ruim 30 % worden verzameld. Voor het ♀ lag dit percentage wat hoger dan voor

het ♂. Van het ♀ werden meer arm- en staartveren gevonden (tabel 1).

Uit de gevonden ruiveren bleek dat het ♀ sinds 1985/86 steeds dezelfde vogel was. Het ♂ was in ieder geval in de periode 1985/86 tot en met 1991/92 dezelfde vogel. In de winter 1992/93 was wel een adult ♂ aanwezig, maar er werd vreemd genoeg geen enkele grote ruiveer gevonden. Dit is een aanwijzing dat het ♂ (een deel van) zijn grote veren mogelijk niet heeft geruid.

Herkomst

Volgens ringgegevens komen in Nederland overwinterende Slechtvalken vooral uit Scandinavië (Cramp & Simmons 1979, Lindberg 1985). Gezien het verblijf van het paar, van begin september tot begin april en de timing van hun rui, niet beëindigd voor februari, was het al duidelijk dat de vogels van noordelijke herkomst waren. Dit werd bevestigd door de vondst van het ♀ in februari 1993. Zij bleek op 7 juli 1982 als nestjong te zijn geringd in Pelkosenniemi, gelegen in Fins Lapland even boven de poolcirkel.

Home range

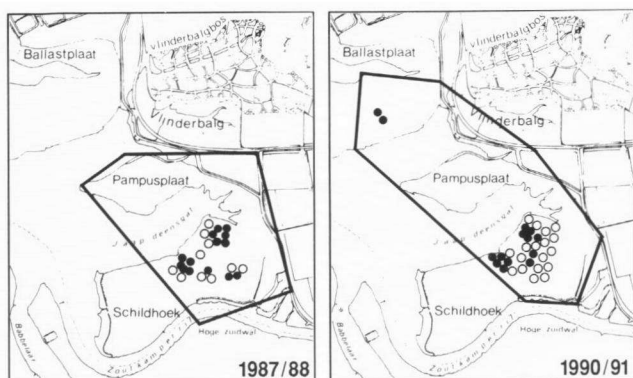
Verschuivingen in de home range konden in de loop der jaren nauwkeurig worden gevolgd door vondsten van ruiveren te combineren met waarnemingen van beide vogels. De home range van het paar beperkte zich tot en met 1987/88 tot het oostelijk deel van de Schildhoek, het Jaap Deensgat en de Pampusplaat (figuur 1). Vanaf 1988/89 werd de home range uitgebreid met het oostelijk deel van de Zuidelijke Ballastplaat. De oppervlakte van de gezamenlijke home range kan worden geschat op 3 km² in 1985/86 tot en met 1987/88 en 4,5 km² vanaf 1988/89.

Gepaard versus solitair overwinteren

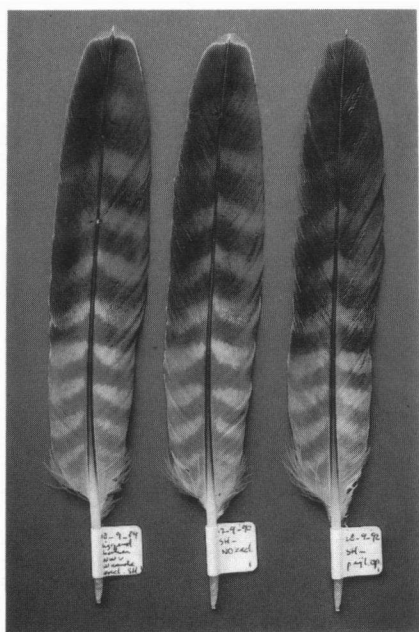
In de periode 1985/86 tot en met 1992/93 overwinterden in de Lauwersmeer in totaal 9

Tabel 1. Aantalsverdeling van gevonden hand-, arm- en staartpennen van het ♂ en ♀ Slechtvalk op het oostelijk deel van de schildhoek in de periode 1985-86 tot en met 1992-93.

	♀			♂		
	hand	arm	staart	hand	arm	staart
1985-86	0	1	0	0	1	0
1986-87	3	3	1	2	8	4
1987-88	4	6	3	4	5	3
1988-89	3	6	2	3	7	6
1989-90	6	5	3	3	11	8
1990-91	6	7	6	5	5	4
1991-92	3	2	6	3	5	3
1992-93	0	0	0	2	8	4
totaal	25	30	21	22	50	32

Figuur 1. Home range van het paar Slechtvalken in 1987-88 en 1990-91. De home range werd vastgesteld door de buitenste waarnemingspunten van het paar te verbinden. Elk symbool betekent een gevonden hand-, arm- of staartpen. ● = ♂, ○ = ♀.

Staartpen 1 van het ♀ Schildhoek-oost uit respectievelijk 1989/90, 1990/91 en 1992/93.

verschillende Slechtvalken, 8 ♀♀ en 1 ♂. Mijn indruk is dat ook op andere plaatsen langs de kust van Noord-Nederland vooral ♀♀ overwinteren. Dit zou betekenen dat ♂♂ meer op een

andere breedtegraad, of meer in het binnenland overwinteren. In Texas, in het zuiden van de Verenigde Staten, werd inderdaad vastgesteld dat ♀♀ meer langs de kust en ♂♂ meer in het binnenland verbleven (Hunt *et al.* 1975). Het is opmerkelijk dat het enige ♂ dat sinds 1985/86 in de Lauwersmeer heeft overwinterd, tot voor kort gepaard was met een ♀. Onder welke omstandigheden zou gepaard overwinteren voordelig kunnen zijn en waaruit zouden

deze voordelen kunnen bestaan? Het is waarschijnlijk dat de omvang en de samenstelling van het voedselaanbod bepalend is of op een bepaalde plaats gepaard overwinterd kan worden. Met betrekking tot mogelijke voordelen van gepaard overwinteren moet onderscheid worden gemaakt of het paar al of niet een broedpaar is. Wanneer het overwinterende paar dat is, is het mogelijk een voordeel dat de paarband in het voorjaar niet hersteld hoeft te worden. Als gevolg daarvan zou het reproductief succes hoger kunnen zijn. Deze theorie wordt gesteund door het feit dat gepaard overwinterende vogels altijd een ♂ en een ♀ betreffen, en niet twee ♂♂ of twee ♀♀ (Cramp & Simmons 1979). Maar ook wanneer het overwinterende paar geen broedpaar is bestaan er mogelijk een aantal voordelen.

Ten eerste zijn de vogels als paar mogelijk beter in staat om het winterterritorium te verdedigen tegen soortgenoten. Ten tweede behalen de vogels als paar waarschijnlijk een hoger jaagsucces. Het paar op het oostelijk deel van de Schildhoek jaagde regelmatig coöperatief, dat wil zeggen dat ♂ en ♀ gezamenlijk en onderling op elkaar afgestemd op dezelfde vogel jaagden. Behalve dat dit jaaggedrag uitermate spectaculair was, was het waarschijnlijk ook zeer succesvol. Ten derde zijn de vogels als paar waarschijnlijk beter in staat om een eenmaal bemachtigde prooi te behouden. Wanneer het paar Slechtvalken een prooi ving, werden de vogels vaak binnen de kortste tijd omringd

door Buizerds en/of Ruigpootbuizerds. Een aantal keren waren ze in staat een prooi af te pakken. Mogelijk worden solitaire vogels, met name mannetjes, vaker van hun prooi beroofd. Normaal aten beide vogels van een gezamenlijk bemachtigde prooi.

Als gevolg van genoemde voordelen is het mogelijk dat de overleving in de winterperiode hoger is en de vogels aan het eind van de winter een betere conditie hebben. Dit zou een hoger reproductief succes tot gevolg kunnen hebben.

In het vroege voorjaar van 1993 kwam er op het oostelijk deel van de Schildhoek een einde aan het gepaard overwinteren van de Slechtvalken. Mocht het ♂ van het voormalige paar in het najaar van 1993 terugkeren naar het Lauwersmeer, dan is het interessant om te weten of hij dan terugkeert als solitaire vogel of gepaard is met een ander ♀. En wanneer het ♂ alleen terugkomt, zal hij dan ongepaard blijven of alsnog gepaard raken met een ♀? En mocht het ♂ ongepaard blijven, is hij dan in staat om als solitaire vogel te overwinteren? De toekomst zal het leren.

Nico Beemster is onderzoeker bij het Zoologisch Laboratorium van de Rijksuniversiteit Groningen en werkt in opdracht van Rijkswaterstaat, directie Flevoland.

LITERATUUR

- Cramp S. & K.E.L. Simmons (red.) 1979. The birds of the Western Palearctic, Vol. 2, Oxford University Press, Oxford.
- Hunt W.G., R.R. Rogers & D.J. Slowe 1975. Migratory and foraging behaviour of Peregrine Falcons on the Texas coast, Canad. Field-Nat. 89: 111-123.
- Lindberg P. 1985. Colour-ringing of Fennoscandinavian Peregrines. In: Conservation Studies on Raptors. I.C.B.P. Technical publications 5: 395-399.
- Opdam P. & G. Müskens 1976. Use of shed feathers in population studies of Accipiter hawks. Beaufortia 24: 55-62.